

Wappäus: Statistikens Begreb.

Einleitung in das Studium der Statistik. Vorlesungen gehalten an der Universität Göttingen von Professor, Dr. J. E. Wappäus. Herausgegeben von Dr. O. Gandil. Leipzig, Hinrich'ske Buchhandlung, 1881 (252 S.).

I en lang Aarrække holdt den berømte Statistiker og Geograf disse Forelæsninger ved Universitetet i Göttingen, — sidste Gang i Vintersemestret 1878—79. Dr. Gandil, en af hans sidste Tilhørere, har nu efter hans Død (han døde d. 16. Decbr. 1879, 67 Aar gl.), udgivet dem, idet han ved Hjælp af sit eget omhyggeligt nedskrevne Kollegiehefte har korrigeret og udfyldt det Manuskript, der forelaa fra den afdøde Forfatters Haand; hist og her har Udgiveren desuden tilføjet nogle Anmærkninger med Oplysninger fra nyere Tid, — thi det lader sig jo ikke nægte, at den berømte Befolkningsstatistiker i sine senere Aar ikke paa alle Punkter var fulgt saa ganske med den statistiske Literaturs Udvikling.

Forelæsningerne danne en «Indledning til Studiet af Statistiken»; det var kun deres Mening at «indføre» de Studerende i Studiet heraf. «Dette Formaal vil jeg», sagde Wappäus, da han sidste Gang aabnede sin Forelæsnings-Cyklus, «søge at naa, idet jeg deler mine Forelæsninger i to Afsnit. I det første vil jeg fremsætte nogle

Wappäus: Statistikens Begreb.

Einleitung in das Studium der Statistik. Vorlesungen gehalten an der Universität Göttingen von Professor, Dr. J. E. Wappäus. Herausgegeben von Dr. O. Gandil. Leipzig, Hinrich'ske Buchhandlung, 1881 (252 S.).

I en lang Aarrække holdt den berømte Statistiker og Geograf disse Forelæsninger ved Universitetet i Göttingen, — sidste Gang i Vintersemestret 1878—79. Dr. Gandil, en af hans sidste Tilhørere, har nu efter hans Død (han døde d. 16. Decbr. 1879, 67 Aar gl.), udgivet dem, idet han ved Hjælp af sit eget omhyggeligt nedskrevne Kollegiehefte har korrigeret og udfyldt det Manuskript, der forelaa fra den afdøde Forfatters Haand; hist og her har Udgiveren desuden tilføjet nogle Anmærkninger med Oplysninger fra nyere Tid, — thi det lader sig jo ikke nægte, at den berømte Befolkningsstatistiker i sine senere Aar ikke paa alle Punkter var fulgt saa ganske med den statistiske Literaturs Udvikling.

Forelæsningerne danne en «Indledning til Studiet af Statistiken»; det var kun deres Mening at «indføre» de Studerende i Studiet heraf. «Dette Formaal vil jeg», sagde Wappäus, da han sidste Gang aabnede sin Forelæsnings-Cyklus, «søge at naa, idet jeg deler mine Forelæsninger i to Afsnit. I det første vil jeg fremsætte nogle

Betragtninger over Statistikens Historie, navnlig dens Udviklingshistorie, over dens Theori, dens Stilling til andre Videnskaber, og den Behandling af den, som jeg anser for den rette. I det andet Afsnit vil jeg da, som en Prøve paa eller Anvendelse af det første Afsnit, behandle en Del af den almindelige Statistik noget mere indgaaende, nemlig Statistikens vigtigste Del, der ogsaa hidtil er blevet mest bearbejdet, jeg mener den almindelige Befolkningsstatistik».

Forelæsningerne aabnes med nogle Ord om Statistikens Popularitet. Alle Partier, alle Retninger, Theoretikere og Praktikere, søge Hjælp hos Statistiken. Ingen vover at tale nedsættende om statistiske Kjendsgjæringer; statistiske Beviser ere i alle Spørgsmaal de bedste af alle Beviser; Tallene beviser; det statistiske Apparat imponerer, og ved Hjælp af det kan man gjøre Erobringer, og faa Folk, der ellers altid stoppe Ørene til, til at høre. Statistiken afgiver den nødvendige Basis for de politiske Videnskaber, den sikreste Prøvesten for alle økonomiske og sociale Theorier. Wappäus kunde dog have tilføjet, at er Statistiken end en af de mest populære Videnskaber, saa er den tillige en af de — mest mishandlede.

Ganske anderledes — fortsætter Wappäus — forholder det sig, naar man spørger: hvad forstaas ved Statistik? Hvis man har en saa stor Respekt for det, der giver sig ud for at være Resultater af statistiske Undersøgelser, maa man vel ogsaa være paa det rene med, hvad Statistik er, dens Begreb, dens Stilling, dens Formaal og Opgaver?

Paa ingen Maade! Der findes tværtimod ingen anden videnskabelig Disciplin, hvor der hersker en saadan Uenig-

hed som i Statistiken. Og vel at mærke, er det netop blandt dem, der kalde sig Statistikere, at Uenigheden om deres Videnskabs Begreb raader: der findes omtrent ligesaa mange Definitioner af Statistikens Begreb som der er statistiske Theoretikere! Statistiken er endnu kun en ung Videnskab, men Literaturen om dens Begreb, er allerede ret omfangsrig: paa den internationale statistiske Kongres i Haag 1869 fremlagde Quetelet 180 Definitioner af Statistiken; — senere er der kommet flere til. Meningsstridighederne have endog af og til ført til, at ansete Statistikere, i Fortvivlelsen over ikke at kunne slippe ud af dem, rent ud have erklæret, at der i Grunden slet ikke eksisterer nogen Statistik, i alt Fald ikke nogen statistisk Videnskab. Videst i sin Forbitrelse gik A. F. Lüders, 1810—14 Professor i Göttingen, senere i Jena. Efter at denne Professor selv en Tid lang havde forsøgt sig som Statistiker, offentliggjorde han i 1812 og i 1817 en Kritik af Statistiken, i hvilken han kom til det Resultat: at Statistiken ikke blot er et Sammensurium af alt muligt, et Drømmebillede, men endog en Kilde til megen Skade, og derfor bør fuldstændigt tilintetgjøres. Mere Indtryk har Knies dog gjort ved sit Skrift af 1850, i hvilket han frakjender Statistiken Karakter af Videnskab, og betegner den som en Methode, i det højeste en methodologisk Hjælpevidenskab. Men paa denne Opfattelse kan Wappäus ikke gaa ind. For at finde ud af, hvad Statistiken da er, anser Wappäus sig forpligtet, videnskabeligt forpligtet, til at gaa en lille Omvej, — en Omvej, der gaar over Statistikens Oprindelse og Udvikling. Men »Omvejen» er i Grunden næsten en Cirkel; thi den begynder med Achenwall, og hvad den ender med skulle vi se længere henne.

Statistik — saaledes tager vor göttingske Professor nu fat paa sin Undersøgelse — blev som selvstændig Videnskab først almindelig bekjendt ved de Forelæsninger, der for 133 Aar siden, under Navn af statistiske Forelæsninger, bleve holdte i Göttingen, og som snart bleve navnkundige. Det var Gottfried Achenwall, Privatdocent, Professor i Filosofi, tilsidst Professor i Filosofi og Jurisprudens i Göttingen 1748—72, der holdt disse Forelæsninger.

Det er ikke ganske rigtigt, naar man mener, at Achenwall er den, der først har indført Statistiken som akademisk Disciplin, at han har dannet Navnet «Statistik», at altsaa Achenwall for saa vidt er Statistikens Fader, og Universitetet i Göttingen dens Vugge. Achenwall forefandt baade Navnet og Faget, da han optraadte med sine Forelæsninger i Göttingen. Han taler selv oftere om sine Forgængere, navnlig i sit Habilitationsskrift, «*Dissertatio de notitia rerum publicarum Academiae vindicata*», som han offentlig forsvarede i Göttingen d. 7. Sept. 1748. Som Forgænger nævner han her navnlig Prof. Schmeitzel i Jena. Om Navnet «Statistik» har han ganske vist ikke udtalt sig i sine Skrifter; men han har gjort det paa sine Forelæsninger. Dette fremgaar af hans Kollegiehefter eller rettere af en Samling Sedler med smaa Notitser, som han plejede at tage med sig paa sine Forelæsninger. Disse Sedler ere med alle hans andre efterladte Manuskripter opbevarede paa Bibliotheket i Göttingen; de indeholde ikke uvigtige Bidrag til Statsvidenskabernes Historie i Göttingen. Herefter forklarede Achenwall paa sine Forelæsninger, at Navnet Statistik var kommet frem paa følgende Maade: Italienerne uddannede først en Videnskab om Staten, og kaldte den «*Ragione di Stato*»; deraf lavede man i latinske Skrifter «*Ratio Status*» eller «*Dis-*

ciplina de ratione Status», idet man brugte det latinske «Status» i Betydning af «Stat», fordi de gamle Sprog ikke havde noget almindeligt Udtryk for, hvad man nu forstaar ved Stat. (Res publica, Imperium, Civitas, — ere egentlig kun Arter af Stater; de Gamle kjendte overhovedet ikke vort abstrakte Stats-Begreb). Men Italienerne dannede ikke blot «Ragione di Stato»; men den i denne Videnskab eller Kunst bevandrede Mand kaldte de «Statista» (den, der kjender Statens Forhold, Statsmand), et Ord, der er gaaet over i andre Sprog (engelsk «Statist»). Tyske Lærde lavede af det italienske «Statista» et latinsk Adjektiv «statisticus», og allerede lang Tid før Achenwall talte man om en «disciplina statistica», eller «politico-statistica». Og under dette Navn er der længe før Achenwall blevet holdt Forelæsninger paa tyske Universiteter, navnlig Jena og Halle. Begge Steder læste Schmeitzel (fra 1723 til sin Død i 1747) «Collegium politico-statisticum». Af Schmeitzel har Achenwall i det mindste lært det latinske Adjektiv «statisticus», hvis uklassiske Dannelse han forøvrigt var sig bevidst. I sine latinske Skrifter brugte han det ikke, og i Lectionskataloget annoncerede han, at han vilde læse over «notitia Rerum publicarum». Først i de to sidste Semestre, da Navnet Statistik var blevet saa almindelig brugt, føjede han i Parenthes til: «vulgo Statistica». Ved den Maade, hvorpaa Achenwall betegnede sine Forelæsninger, viste han ogsaa tilbage til Videnskabens egenlige Stifter, — hvem han ogsaa ligefrem har betegnet som «parens notitiæ rerum publicarum in academiis tractandæ». Dette var den medicinske og politiske Professor i Helmstädt Hermann Conring (f. 1606 d. 1681), den berømte Polyhistor, der henimod Aar 1660 først har holdt statistiske Forelæsninger under Titlen

«notitia rerum publicarum (Europae) hodiernarum». Paa sine Forelæsninger betjente Achenwall sig bestandigt af Ordet Statistik, men i Titlerne paa hans Skrifter findes det ikke. Derimod finder man det i det Compendium, som han i 1749 udgav under Titlen «Abriss der neuesten Staatswissenschaft», hvilken Titel han i et senere Oplag forandrede til «Staatsverfassung der heutigen vornehmsten Europäischen Reiche und Völker im Grundrisse». Han opfattede Videnskaben som «Staatskunde», nemlig Statsforfatning i videre Forstand, som Statens Tilstande, Forhold, d. v. s. Fremstilling af den virkelige konkrete Stats vigtigste nuværende Forhold. Om nu denne Opfattelse af Videnskaben retfærdiggjordes af Statsvidenskabernes daværende Udvikling, og om og paa hvilken Maade man endnu i vore Dage kan knytte til ved den, er et Spørgsmaal, hvis Besvarelse foranlediger Wappäus til nøjere Betragtninger.

Wappäus fremsætter her nogle Bemærkninger om Statistiken i Frankrig og i England.

Fra Göttingen gik det ganske vist ikke ildelydende, men dog slet dannede Ord Statistik til andre Lande; navnlig blev det snart populært i Frankrig. I Frankrig fandtes allerede i Slutningen af det 17. Aarhundrede forholdsvis talrige Skrifter til Belysning af Landets Forhold. Disse Skrifter lignede noget vore Statshaandbøger eller politiske Geografer: ofte førte de Titel af «État de la France». Men hvad der her bragte Statistiken ind i et noget andet Spor end i Tyskland, var det, at de franske Statistikere ikke ligeligt tog Hensyn til alle Statens Forhold, men væsenlig kun til dem, der let lade sig udtrykke

i Tal, Befolkningens numeriske Forhold, Produktionen, Handelen, Statens Indtægter og Udgifter, Hærens Størrelse etc. Efterhaanden kom Fransk mændene til mere og mere kun at betragte det som Statistik, der væsenlig lader sig fremstille tabellarisk. Og paa Grund af deres ringe Kjendskab til den udenlandske, særlig den tyske Literatur glemte de Statistikens Oprindelse og Navnets Betydning; de udledede Navnet af «Status» i Betydning af Tilstand. Moreau de Jonnés, en af de bekjendteste af de franske Statistikere, betegner det i sin statistiske Lærebog, «Elements de statistique», 1847, som en Anmasselse af Tyskerne at paastaa, at «en lærd Professor i Göttingen» har «opdaget» Statistiken.

Ogsaa i England har man navnlig uddannet Talstatistiken, dog ikke som i Frankrig med en ensidig Interesse for Fremstillingen af de saakaldte materielle Statskræfter. Englænderne have udviklet Statistiken til en Art Nationernes Bogholderi, og sat som dens Formaal: Fremstillingen (især den talmæssige) af Befolkningens Tilstande, og Udforskningen af Midlerne til yderligere Forbedring af Folkets materielle Velfærd.

Den ensidige Udvikling, Statistiken saaledes fandt i Frankrig og England, virkede nu — hedder det hos vor Forfatter — tilbage paa Tyskland. Endnu mere har dog Oprettelsen af de statistiske Bureauer virket til at føre bort fra den Achenwall'ske Opfattelse.

Jo mere Statsforvaltningen blev centraliseret og kompliceret og omfattende, desto mere viste det sig nødvendigt for Staten gennem sine Embedsmænd at indsamle Oplysninger om, hvorledes det faktisk stod til med de

Anliggender, der hørte ind under Statsforvaltningen. I Begyndelsen indsamlede enhver Avtoritet for sig de Oplysninger, der behøvedes. Men efterhaanden bunkede det statistiske Materiale sig op i den Grad, at Avtoriteternes sædvanlige Arbejdskræfter ikke kunde magte det. Indsamlingen og Bearbejdelsen af det maatte efterhaanden overlades til særlige Embedsmænd, der overvejende eller udelukkende havde at hellige sig det statistiske Arbejde. Indsamlingen og Bearbejdelsen foretoges nu først udelukkende af Hensyn til de paagjældende Regeringsavtoriteters øjeblikkelige Trang, og de statistiske Samlinger opbevarede almindeligen som Statshemmeligheder, som de praktiske Statsmænds Arcana. Lidt efter lidt lærte man dog at indse Nyttens af deres Offenliggjørelse. Og nu gik man efterhaanden over til at samle de særlige statistiske Afdelinger, som de forskellige Ministerier havde haft, i et statistisk Centralbureau. De statistiske Statsbureauer, der i de forskellige Stater kunne være noget forskelligt organiserede, fik den fælles Opgave: at indsamle, bearbejde og offenliggjøre, statistiske Oplysninger. Siden Aarhundredets Begyndelse have Bureauerne med Kæmpearme opdygget Masser af Specialarbejder, der indeholde en Skat, som Videnskaben langt fra tilstrækkeligt har udnyttet, og som ved sin *embarras de richesse* maaske endog undertiden kan være noget generende. Det Materiale, med hvilket Bureauerne operere, er næsten udelukkende et Talmateriale, et Materiale, der lader sig fremstille tabelarisk. En nødvendig Følge var det nu, at den officielle Statistik og Talstatistiken steg til stor Anseelse. De private Statistikere, statistiske Universitetsprofessorer o. a. kunne umuligt præstere i Talstatistiken noget, der kunde maale sig med, hvad der udgik fra de officielle Bureauer,

som under Ledelsen af en enkelt Chef raadede over en Skare af Arbejdere. Den videnskabelige Statistik, der var udgaaet fra Universiteterne, trængtes tilbage; den officielle Statistik traadte frem i den Grad, at man næsten vænnede sig til kun at betragte den administrative Statistik, der udgaar fra Bureauerne, som Statistik. Den administrative og bureaukratiske Statistik svulmede op i Masser af voluminøse (mest rigtignok noget fragmentariske) Publikationer, og den ikke-officielle Statistik faldt for en stor Del i Hænderne paa Dilettanter. Da nu Bureauerne behandlede Statistiken ensidigt, og da det udenfor Bureauerne for en stor Del var Dilettanter, der beskæftigede sig med Statistik, — opstod der en temmelig almindelig Forvirring i Opfattelsen af den videnskabelige Statistiks Begreb og Opgaver.

Imod den ensidige, bureaukratiske Behandlingsmaade rejste der sig en mere videnskabelig Reaktion; men den var paa sin Side ogsaa ensidig.

Denne Reaktion udgik fra Belgien, den ny lille Stat, der med Ungdommens Friskhed kastede sig over Udviklingen af sine indre Forhold. Men den økonomiske Udvikling kunde kun fremmes, naar man kom i Besiddelse af et nøje Kjendskab til Landets virkelige Tilstande. I rigtig Erkjendelse heraf skjænkede den unge Stats Regering strax fra Begyndelsen den nøjagtige statistiske Undersøgelse sin alvorligste Opmærksomhed. Et statistisk Institut blev oprettet, med en Udstyrelse og en Organisation, som man endnu ikke havde kjendt, og det statistiske Bureau i Bruxelles blev i Virkeligheden en Mønsteranstalt i sin Art. Og Grunden til at man naaede saa

vidt, var netop, at man løsrev sig fra den ensidige administrative Statistik, at man ikke udelukkende henvendte sig til de praktiske Administrations-Embedsmænd, men ogsaa strax fra Begyndelsen af gav den videnskabelige Statistik en indflydelsesrig Stemme. Allerede ved den første Organisation søgte man Raad hos Videnskabsmænd, navnlig hos en lærd Mathematiker, der allerede havde skabt sig et Navn ved sine videnskabelige statistiske Arbejder. Dette var Direktøren for Observatoriet i Bruxelles: Adolf Quetelet, og det var ogsaa ham, hvem man, strax efter at Bureauet var kommet i Stand, betroede Ledelsen af det. Derved fik de Arbejder, der udgik fra Bureauet i Bruxelles, i Modsætning til tidligere Arbejder fra saadanne Instituter en mere videnskabelig Karakter. Og det at Quetelet knyttes til den belgiske officielle Statistik, havde ikke blot en udviklende Indflydelse paa Methoderne for Indsamlingen og Bearbejdelsen af de statistiske Data; men Quetelet forstod ogsaa at benytte de udfundne statistiske Data paa videnskabelig Vis i selvstændige Værker med et saadant Held, at han snart blev almindelig anerkjendt som Statistikens Mester.

Som Mathematiker af Fag rettede Quetelet navnlig sin Opmærksomhed paa de statistiske Kjendsgjerninger, der let lade sig udtrykke i Tal og umiddelbart gjøre til Gjenstand for Beregning. I den videnskabelige Behandling af disse Dele af Statistiken har han brudt ny Baner. Navnlig har han bevist den frappante Regelmæssighed, som Menneskets tilsyneladende rent vilkaarlige Handlinger eller tilsyneladende ganske tilfældige Forhold ere underkastede. Han har lagt Grunden til en Social- og Moralstatistik, der vil komme til at indtage en fremragende

Plads i Statistiken. Han har atter bragt de videnskabelige Synspunkter frem i Statistiken og brudt den tidligere ensidigt administrative Statistiks Enevælde; -- men han og den glimrende Maade, hvorpaa han opererede med den mathematiske Methode, har yderligere styrket den ensidige Overvurdering af Talstatistiken. Han har faaet de fleste Statistikere (først Franskmændene, dernæst Tyskerne) til at slutte sig til denne Opfattelse: ethvert for Statistiken brugbart Faktum maa være ledsaget af en Talangivelse.

Her kan som et Exempel paa Opponentterne imod den Achenwall'ske Opfattelse nævnes Knies («Die Statistik als selbstständige Wissenschaft. Zur Lösung des Wirrsals in der Theorie und Praxis dieser Wissenschaft. Zugleich ein Beitrag zur kritischen Geschichte der Wissenschaft seit Achenwall. Kassel, 1850»). Knies og hans Efterfølgere gjøre gjældende:

Statistik i den Achenwall'ske Betydning er ikke andet end et løst, vilkaarligt sammenbunket Aggregat af Viden, der allerede længe før Achenwall blev videnskabeligt behandlet i de forskjellige Discipliner, hvorunder de enkelte Dele af dette Agregat egentlig høre hen. I det, som Achenwall kaldte «Statistik», maa der skjælnes imellem to væsenlig forskjellige Grupper eller Retninger, der udviklede sig ved Siden af hinanden, men som i Virkeligheden ikke havde andet fælles end Navnet, og som uden klar Følelse af Forskjellen blandede sig med hinanden. Den ene af Achenwall grundlagte Retning udviklede sig af den nyeste Tids Historie, og havde fra Begyndelsen af været en historisk Disciplin, hvilket den ogsaa blev ved med at være. Ligesom Historieskrivningen skildrer denne Disciplin med Ord Nutidens statsmærkværdige Tilstande.

Den anden Retning udgik fra den politiske Arithmetik. Den kan som Fundament for alle sine Operationer kun bruge det af Tal ledsagede Faktum. Her skal intet skildres og beskrives med Ord, men alt maales og beregnes med Tal: et exact Facit skal udvindes. For nu at komme ud af den Forvirring, som Sammenblandingen af de to Retninger har ført med sig, anser Knies det — i Overensstemmelse med et stort Antal, navnlig officielle Statistikere — for nødvendigt at gjøre Ende paa denne Sammenblanding og dette paa følgende Maade: den Retning, der er fremgaaet af den politiske Arithmetik, skal ogsaa fremdeles have Lov til at gaa og gjælde for Statistik; men den historiske, Achenwall-(Schölzer)'ske Retning skal opgive Navnet Statistik og betegnes som «Staatenkunde», eller «Gegenwartskunde» eller «Staatszustandskunde der Gegenwart».

Men imod denne Opfattelse opponerer Wappäus paa følgende Maade:

Naturligvis maa det indrømmes, at vor Videnskab ikke fra ny af blev dannet eller opdaget (som Moreau de Jonnès udtrykte sig) af Achenwall, der først ret gjorde dens Navn populært, og heller ikke af hans Forgænger Conring. I lang Tid i Forvejen havde den været i Færd med at udvikle sig, om end ikke selvstændigt. Det er ogsaa rigtigt, at Historien og den politiske Arithmetik have øvet en stor Indflydelse paa Statistiken, — Historien paa dens første Udvikling, den politiske Arithmetik paa dens senere Udformning. Denne Indflydelse var dog ikke ganske saaledes, som det almindelig antages. Ganske vist har den historiske Videnskab indvirket paa den saakaldte Achenwall'ske Statistik; men denne fremgik dog hverken udelukkende eller overvejende heraf. Statistiken

opstod derimod med Politikens, Geografiens og Historiens videre Udvikling, og den løste sig ud fra disse tre Discipliner, efter at have vundet et mere selvstændigt Indhold. Og dette skete paa den simpleste og naturligste Maade.

Statistiken er altsaa ikke blevet skabt af Achenwall. Man kan, naar man ikke vil føre den tilbage til Hebræerne og Ægypterne, i alt Fald hævde, at allerede Cicero kjendte den som *notitia rerum publicarum*. Gradvis udvikledes den: Regeringens Trang til at lære Statens faktiske Forhold at kjende, Oprettelsen af de statistiske Bureauer (Sullys «Cabinet d'État» af 1609), de politiske Geografer, Politikeres og alle virkeligt Dannedes Trang til at lære Staten at kjende, Universiteterne, navnlig de tyske. Et Komplex af Viden vedrørende de konkrete Stater opsamledes lidt efter lidt, og dette Komplex fandt man det efterhaanden rettest at skille ud fra Politiken og Statsretten, og man begyndte at foredrage det i særlige Forelæsninger. Conring var maaske ikke den allerførste, men han var den første, der med Held under Navnet *notitia rerum publicarum hodiernarum* holdt særlige statistiske Forelæsninger. Det var netop den opvaagnende Interesse for Statens Forhold, der støttede disse Forelæsnings Fremkomst. De paa Universiteterne i denne Tid, oftest om Lørdagen, under Titlen «Nova publica» holdte Forelæsninger over de politiske Begivenheder, Aviserne i Ugens Løb havde bragt Efterretninger om, ere et Vidnesbyrd om denne opvaagnende Interesse. Fra Helmstädt gik de statistiske Forelæsninger til andre Universiteter, Jena og Halle. Og Statistiken, der tidligere var bleven behandlet sammen med Politiken, skilte sig nu efterhaanden ud fra den. Den havde efterhaanden faaet et rigere Indhold,

da Achenwall søgte at fremstille den som en selvstændig Disciplin, der havde sin egen Methode.

Saaledes kommer Wappäus, der tog sit Udgangspunkt fra Achenwall, ad en Omvej atter tilbage til Achenwall. Men ved at tilbagelægge denne Omvej er Wappäus bleven ført til den Erkjendelse, at Achenwalls Opfattelse af Statistiken var en videnskabelig Frugt af sin Tid, og det er nu at overveje, i hvilket Omfang den fremdeles maatte have Gyldighed, og hvorvidt den maatte være at modificere for at komme til at svare til Nutidens videnskabelige Fordringer.

Som ensbetydende med Statistik brugte Achenwall Udtrykket Statsforfatning i videre Forstand, nemlig som omfattende alle den konkrete Stats mærkelige Forhold og Tilstande. Derfor definerer han Statistiken som Læren om Statsmærkværdighederne. Som Statsmærkværdigheder betragter han alt i Staten, der i en mærkelig Grad berører dens Velfærd. Statistikens Formaal er ham: det systematiske Kjendskab til de enkelte Staters virkelige Tilstande, — et saadant Kjendskab, tilføjer han, der udfordres først og fremmest af Statsmanden, dernæst af enhver, der gør Krav paa højere Dannelse. — Denne Opfattelse var en historisk berettiget, en af Statsvidenskabernes Udvikling betinget; men den er tillige, hævder W., en i sin Simpelhed fuldstændig korrekt, og ogsaa i vor Tid kan man, naar man vil bestemme Statistikens Begreb, knytte til ved den.

Achenwall døde d. 1. Maj 1772, altsaa en rum Tid før den store franske Revolution, der havde en Omvæltning i Opfattelsen af Staten til Følge. Paa Achenwalls Tid blev, saaledes som ogsaa i Historien, Hovedvægten lagt paa de statsretlige Forhold, paa Forfatningsforholdene;

ved Fremstillingen af de saakaldte Statsmærkværdigheder behandlede man fortrinsvis det Formale, mindre de materielle og sociale Tilstande. Dette kan naturligvis ikke fastholdes saaledes. En stor Mængde sociale Forhold maa, efter den Udvikling vi nu have naaet, tages med. De Gjenstande, Statistiken har at befatte sig med ere blevne langt talrigere; men selve dens Væsen er ikke dermed forandret. I Historieskrivningen have vi noget lignende: fra tidligere at have næsten udelukkende drejet sig om de store Statsaktioner arbejder den sig nu op imod det langt højere Maal: Kulturhistorien. Men Kontinuiteten mellem Fortidens og Nutidens Historieskrivning fastholdes dog. Paa samme Maade skal ogsaa Statistiken udvide sit Forskningsomraade, afdele og uddybe det, uden derfor at bryde med sit tidligere Væsen.

Ligesom Omraadet har udvidet sig, ere ogsaa Midlerne til Formaalets Opnaaelse blevne langt talrigere og mere fuldkomne. Paa Achenwalls Tid forelaa der i Sammenligning med, hvad Nutiden raader over, kun yderst lidt af den Art statistiske Data, der bedst lade sig udtrykke i Tal. Og hvad der var samlet heraf i de enkelte Stater, blev ængsteligt gjemt for Publikum: det var jo Stats-Arkana. Allerede af denne Grund maatte Talstatistiken spille en ubetydelig Rolle i Sammenligning med den Statistik, der lader sig udtrykke i Ord. Deraf kan man imidlertid paa ingen Maade slutte, at Achenwall principielt navnlig vilde indskrænke sin Statistik til denne Del af Statistiken. Han anerkjendte tværtimod fuldt vel den exakte Talstatistik's store Betydning. Med stor Iver og Flid søgte han at skaffe sig et betydeligt Talmateriale. Han foretog i dette Øjemed flere Rejser, og sine Tilhørere — for en stor Del fornemme Udlændinge, der for-

beredte sig til den diplomatiske Vej eller højere administrative Embeder — opmuntrede han til at sende ham statistiske Meddelelser. Det lykkedes ham i Virkeligheden at samle et for Datiden meget rigt statistisk Materiale, ogsaa Talmateriale; — i Sammenligning med det statistiske Materiale, Nutiden har at opvise, er det begribeligvis kun ubetydeligt.

Den Masse af Talmateriale, der i Nutiden er bleven opsamlet, har naturligvis maattet øve Indflydelse paa Methoden. Dette rige Materiale har Statistiken at benytte. Dertil udkræves ganske anderledes betydelige Taloperationer, end Fortiden kjendte. Den talmæssige Fremstilling er den ene Fremstillingsform; men Ord-Referatet er ikke dermed blevet overflødigt. De to Fremstillingsformer supplere hinanden; og det er urigtigt af Hensyn til dem at splitte Statistiken i to Discipliner; den saakaldte exakte Statistiks Resultater bevares ogsaa, selv om man ikke foretager denne Splittelse.

Resultatet af Wappäus's Undersøgelse bliver altsaa dette: Statistik er «Staatskunde der Gegenwart», Kundskaben om Staternes nuværende Forhold.

I et Kapitel betitlet «Statistikens Indhold og Methode» søger Wappäus nærmere at bestemme Statistikens Objekt, Staten. Han søger endvidere at vise, at naar der tales om, at det er «Nutiden», der skal være Gjenstand for den statistiske Fremstilling, udtrykkes derved, at Statistiken har at skildre Udviklingens Resultater, ikke selve Udviklingen. Han vender sig fremdeles mod dem, der søge at indskrænke Statistiken til at være en blot Methode, eller en methodologisk Hjælpevidenskab.

Engel, og mange Forfattere med ham, bestemmer Statistikens Opgave saaledes: at anstille methodiske Masseiagttagelser, og at udtrykke deres Resultater tal-mæssigt paa den Maade, der passer for Formaalet for de Videnskaber eller «Dienstzweige», der gjøre Brug af den statistiske Methode.

Men herimod indvender Wappäus:

Denne Statistik (der gjerne vil kalde sig exakt) faar derved et aldeles ubegrænset Omraade. Der bliver ingen egenlig Statistik men et ubegrænset Antal af Statistiker, nemlig saa mange som der findes Videnskaber eller Fag, der kunde gjøre Brug af denne statistiske Methode. Og se vi nøjere til, hvori da denne statistiske Methode be-
staar, hvad der er det overensstemmende i den under An-
vendelsen af den paa de forskjellige Videnskaber, saa viser det sig, at det er at finde deri, at Iagttagelserne tælles op, og at de fundne Tal gjøres til Gjenstand for Beregninger. Det Fælles er ikke andet end det, at man tager sin Tilflugt til Beregningsvidenskaben. Hvad der i den saaledes dannede Statistik findes af særlig Methode, er noget Særligt i hver enkelt af de forskjellige Statistiker, da Methoden bestemmes af Gjenstandens Natur. Gjen-
standens Natur maa betinge den Maade, hvorpaa de resp. Data indsamles og behandles. Og herefter synes det da, at nogen egenlig statistisk Methode som noget Særligt slet ikke eksisterer, og at her i Virkeligheden slet ikke er Tale om andet end Regning. Forøvrigt have disse for-
skjellige Statistiker intet Fælles: man kan være Mester i den ene uden at forstaa noget af den anden. Men med dette kan Wappäus ikke forsone sig.

Engel og hans Tilhængere indrømme nu, at ved Siden af «Statistiken som Methode» staar «Statistiken som Viden-

skab». Ved Statistiken som Videnskab forstaas da et Dobbelt: 1. den paa Grundlag af methodiske Masseiagttagelser byggede Skildring af menneskelige Samfunds Tilstande og Indretninger paa en given Tid; 2. Fremstillingen og Forklaringen af disse Tilstandes og disse Indretningers Forandring, ligeledes paa Grundlag af saadanne Masseiagttagelser.

Denne Definition nærmer sig, i alt Fald tilsyneladende, Wappäus endel; men den tilfredstiller ham dog ikke. Paa den ene Side finder han den for snæver: thi ved at optage Ordet «Masseiagttagelser» er det antydnet, at det kun er den talmæssige Statistik, den omfatter, og dette forslaar jo ikke for Wappäus. Men paa den anden Side finder han den ogsaa for vid; thi ved at tage Forklaringen af de sociale Forandringer med, bliver der Tale om en Opgave, som Statistiken ikke alene kan magte.

Og nu viser det sig da ogsaa, at de samme Statistikere, der akceptere den nys citerede Definition, ville give «Statistiken som Videnskab» et nyt Navn. Achille Guillard foreslog i 1855 (i sin *Statistique humaine ou Démographie comparée*) Navnet «Demografi», og efter ham have flere anbefalet det (medens de ville lade Metoden beholde Navnet «Statistik»). Men Wappäus, der dog indrømmer, at det foreslaaede Navn har noget Bestikkende ved sig, kan ikke gaa ind paa det, fordi det synes at antyde, at Statistiken kun er «Bevölkerungskunde», uagtet den dog er noget mere.

Resten af dette Kapitel medgaar for Størstedelen til en Omtale af Specialstatistik og sammenlignende Statistik, og Forholdet herimellem.

Et derefter følgende Kapitel omhandler nøjere Statistikkens Forhold til den historiske Videnskab, til den politiske Arithmetik og til Geografien. Der findes adskillige interessante Bemærkninger i dette Kapitel; ikke uinteressant er saaledes det Udfald mod den saakaldte matematiske Statistik, som Forf. benytter Lejligheden til at foretage.

Det næste Kapitel indeholder en hel Del kritiske Bemærkninger, for en stor Del meget berettigede, om statistiske Skrifter af Jonak, Lor. Stein, Heuschling, Schubert, Dieterici, Kolb, Wagner, Rümelin, Quetelet, Haushofer, Block m. fl. Forfattere. Andre Forfattere Knies, Süßmilch, Malthus m. fl., findes omtalte og kritiserede paa andre Steder i Bogen.

Bogens andet Afsnit, det befolkningsstatistiske, er delt i ti Kapitler, i hvilke der handles om Folketællinger (deres historiske Udvikling og de ledende Synspunkter for dem), den «retlige» og «faktiske» Befolkning (en meget klar Udvikling, til hvilken nogle Betragtninger om Befolkningens Tæthed ere knyttede), Befolkningens Fordeling i Aldersklasser og imellem Kjøen, den gennemsnitlige Levetid, Fødsels- og Dødelighedsforhold, den Sadler-Hofacker'ske Lov, Ægteskabshyppigheden, Moralstatistiken.

A. P.
